

З книг
М-ти Ю. Шаповала

№ 1378

ПРОФ. ДР. ОЛЕКСАНДЕР КОЛЕССА.

ПОГЛЯД
НА
ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКО-
ЧЕСЬКИХ ВЗАЄМИН
ВІД X ДО XX В.

Промова виголошена на святочній інавгурації

Українського В. Університету в Празі

дня 23. жовтня 1921.

В ПРАЗІ 1924.

ДЕРЖАВНА ДРУКАРНЯ В ПРАЗІ.

ПРОФ. ДР. ОЛЕКСАНДЕР КОЛЕССА.

ПОГЛЯД
на
ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКО-
ЧЕСЬКИХ ВЗАЄМИН
ВІД X ДО XX В.

*Промова виголошена на святочній інавгурації
Українського В. Університету в Празі
дня 23. жовтня 1921.*

В П Р А З І 1924.
ДЕРЖАВНА ДРУКАРНЯ В ПРАЗІ.

ПОГЛЯД
на
ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКИХ ВЗАЄМИМ
ВІД X ДО XX В.

Історичні відомості про культурні та політичні відносини між українським та чеськословацьким народом показують нам, що обидва ці народи, яким доля судила бути сусідами, були добрими сусідами від найдавніших часів протягом майже тисячоліття від X. до XX. в.

В часі великої експансії української держави за Володимира Великого — стикалися обі держави безпосередно. Спірні пограничні питання вирівнано небаром так, що Володимир жив, як каже наша найдавніша літопись, у приязни з чеським володарем. (В Іпатській Літописі називається чеський сусід Володимира Ондроніком, в Лаврентієвській Андріхом). Дві жінки Володимира були Чехині¹⁾ Сю вістку бачимо в Іпатській літописі під роком 980.

Король Данило ходив у далекі чеські землі в похід, добуваючи собі середовічним звичаєм лицарської слави. Небаром прийшло однак до миру і приязни між сусідами так, що вже про Льва Даниловича пише Іпатська Літопись під роком 1291: „Левъ ѣха въ Чехы на снемъ къ королеви зане любовь держаше с нимъ велику и докончавъ с нимъ миръ до своего живота. Король же одаривъ Льва дарами всякими дорогыми и тако отпусти с великою честью“.²⁾

Поважних конфліктів між українським та чеським народом не було. Навпаки лучить обидва народи ціле пасмо спільних культурних та економічних інтересів і тісних взаємин політичних вже від найдавніших часів.

Через Русь-Україну ішов до чеської землі стародавній шлях із Сходу, про який згадують арабські письменники вже в X. віці.

¹⁾ Від одної Чехині мав він сина Вшеслава, а від другої Святослава. Порівн. Полное собрание русских лѣтописей. II. Спбургъ 1908. стор. 67. Про приязнь із Ондроніком чеським порівн. *ibid.* стор. 111.

²⁾ Порівн. Полное собрание русских лѣтописей. Изд. Археограф. комисси, т. II, Ипатьевская лѣтопись, Спетербургъ 1908, стор. 936.

Сліди культурних взаємин чесько-українських сягають далеко в старовину. Від XI. в. знані і розповсюднені були на Україні життя чеських святих Вячеслава і Людмили а їх імена, взяті до грецько-українського календаря, подибуємо тут ще протягом ряду дальших століть. В старочеському монастирю на Сазаві жила пам'ять про укр. святих Бориса й Гліба. В „Слові о полку Ігоря“ сказано, що Німці, Венетці, Греки і Морава співають про князя Святослава. Се могли бути чесько-словацькі співаки чи гудці, або чеські купці, що часто являлися в Києві та інших осередках України.¹⁾

В безпосередній стичности із чесько-словацьким народом та його культурними стремліннями стояли західні країни нашої землі, особливо Закарпаття. Із сусідної Моравії ішли безпосередно Кирило-Методієвські впливи насамперед до карпатських земель, до Галичини а відтак і дальше на Україну.

Деякі церковно-словянські пам'ятники повстали мабуть у чесько-словацько-українських пограничних областях. До таких пам'ятників треба зачислити передусім проповіді Григорія Богослова з XI. в. Кирилівську часть Реймського євангелія з XI. або XII. в.; Бесіди Григорія Великого з XII. в.; Молитву на дьявола з XIII. в. і інші.

В проповідях Григорія Богослова, яких пергаминова рукопись з XI. в. зберігається в публичній бібліотеці в Петрограді, бачимо на старинному підкладі церковно-словянського тексту діалектологічні прикмети з одного боку староукраїнські а з другого поруч незначних польських — чесько-словацькі. Се могло статися лише в західних окраїнах Закарпатської Русі-України, де обидва народи сусідувать із собою і де безпосередно сягали з Моравії відголоси діяльності словянських апостолів та їх учеників, які проявилися в стариннім підкладі церковно-словянського тексту сеї рукописі. Сі проповіді треба вважати за оден із найдавніших пам'ятників письма українського Південного Підкарпаття.

Під впливом натиску Риму уступало церковно-словянське богослуження в чесько-словацькій землі чимраз більше богослуженню в латинській мові. Його приклонники шукають пристановища в сусідних краях. Церковно-словянські книги стають чимраз рідші. На короткий час знаходить ще церковно-словянське богослуження приют в Емауському монастирю. Там переховувалося і звісне Реймське Євангеліє, якого давніша кирилівська частина звязана легендою з іменем св. Прокопа проявляє в своїй мішаній редакції деякі сліди і староукраїнської закраски.

В глаголічній частині того євангелія з кінця XIV. віку бачимо під роком 1395 приписку, в якій сказано, що давнійшу кирилівську часть „послѣк рꙋсьского закона не саль е сти Прокопъ своѣ рꙋкоѣ, а то писмо рꙋсьско даль нѣкоштыкъ Карель чтврти“ . . . .

До такого висновку чеського писця, де обряд грецько-сло-

---

¹⁾ Порівн. Др. Ів. Франко: „K dějinam českorusínské vzájemnosti“. „Slovanský přehled“, III, 1901, стор. і д.

янський названо руським законом, а церковно-словянське кирилівське письмо названо руським письмом, дав основу факт, що словянське богослуження грецького обряду і церковно-словянські книги, виперті Римом з чесько-словацької області, були загально уживані в сусідних найліпше Чехам знаних українсько-руських землях і що звідти походили найчастійше словянські книги та їх писці, що появлялися в Чехах.

На се вказує і приписка чеського опата Дівіша до словянського азбуковника стокгольмської рукописі, званої під назвою „Gigas librorum“ або „Codex diabolicus“.

Ся рукопись зберігається тепер у стокгольмській королівській бібліотеці; вона забрана була в часі шведських нападів у XVII. ст. із королівського замку в Празі — а року 1295 знаходилася в монастирі Бенедиктинів у Бжевнові.

В тій латинській рукописі є вставлена глаголічна і кирилівська азбука. Після кирилівської азбуки є підпис кирилівськими буквами: Опать Дивиць — і дописка: Alphabetum Ruthenorum.

Із сего бачимо, що знання кирилівського письма дійшло до чеського опата Дівіша з сусідної русько української землі.

Утотожнювання церковно-словянського богослуження й обряду із українсько-руським було очевидно в Чехах під той час так розповсюдненим, що в Далімільовій хроніці з початку XIV. в. названо навіть словянського апостола св. Методія — Русином.

(Bořivoj) prosi krsta od Svatopluka moravského

A ot Methoděje arcibickupa velehradského.

Ten arcibiskup Rusin bieše

Mšu svú slovansky služieše

V Velehradě krst Čecha prvního.¹⁾

З дальших точок тих взаємин — а обмежений час позволяє мені говорити лише про найважніші прояви — належить факт, що під кінець XIV. а на початку XV. ст. існував уже при пражському університеті інститут для академічної молоді з українських та литовських земель.²⁾

Той інститут, а пізнійше, в XVI. в. засновані папським легатом А. Посевіном бурси для українських і білоруських студентів, се прадіди нинішніх організацій помочі для української академічної молоді в Празі.

Гуситські впливи проявляються й на Україні, а між чеськими Таборитами бачимо і Українців. З другого боку Чеські Брати появляються й на Україні, несучи тут із собою і пропаганду своєї

¹⁾ Порівн. Václav Hanka: Dalimilova chronika česka. V Praze 1851. р. 50—51.

²⁾ Порівн. Киевская Старина II. 1882. с. 26; Ом. Огоновський: Истори́я литературы рускои. Льв. 1887. т. I. стор. 123.

науки, якої відголоски бачимо в українських братствах в XVI. та XVII. в.¹⁾

Між роком 1517 а 1519 появилася в Празі знаменита Біблія в українсько-білоруським перекладі Др. Франціска Скорини. За підклад послужила йому поруч церковно-словянських текстів чеська Біблія з року 1506. В мові Біблії Скорини бачимо чи мало чехізмів. Зверхне викінчення і прикрашення сеї замітної книги свідчить про високий рівень чеської друкарської вмілості.²⁾

Біблія Скорини і чеська Біблія з р. 1506 мали великий вплив на українські й білоруські переклади святого письма в XVI. в., особливож на Пересопницьке Євангеліє з р. 1566—1561³⁾

Чеська Біблія з р. 1506, що послужила за оден із підкладів для перекладу Біблії Скорини і Пересопницького Євангелія полишила переважно посередні сліди свого впливу в Євангелію Тяпинського з р. 1570, в Біблії Василя Жугаєвича з Ярославля з р. 1568, що переписав Біблію Скорини, дальше в рукописнім Житомирським Євангелію з р. 1571, що було переписане з Пересопницького Євангелія а в кінці на кількох інших текстах рукописних Євангелій як напр. Євангеліє Дмитра з Зінькова з р. 1575, як Тернопільське Євангеліє з р. 1596 і інших Євангеліях з XVI. та XVII. ст.⁴⁾

З дальших прояв чесько-українських взаємин згадаємо про факт, що найдавніша запись української народної пісні а саме пісня про воєводу Стефана, що починається словами: „Дупају, Дупају, ђему smuten teђeђ?“, переховалася в граматиці Чеха Яна Благослава з року 1571.

Перші записи мельодій українських народних пісень дав нам Чех Ян Прач у збірках з р. 1790, 1815. й. н. Собрание русских народных пѣсень съ ихъ голосами, положенныхъ на музыку Иваномъ Прачемъ. С. Петербургъ 1790, 1815.

В XVII та XVIII в. були на українських землях розповсюднені поруч інших західно-європейських літературних творів чеські перерібки західно-європейських збірників, легенд, повістей, романів як напр. „Gesta Romanorum“, повість про королевича Брунцвіка, про Петра Королевича та и.

З початку XVIII в. маємо замітні спомини про свою подорож по Україні 1708—1709 та про битву під Полтавою словацького висланника до Карла XII. шведського, — Данила Крмана,⁵⁾

---

¹⁾ Др. Ів. Франко Іос. сїт.

²⁾ Порівн.: П. В. Владиміровъ Др. Францискъ Скорина. С. Петерб. 1888.

³⁾ Пор. П. В. Владиміровъ, Фр. Скорина, стор. 234—238. (На чехізми сього памятника звернув також увагу проф. Ю. Полівка).

⁴⁾ Пор. В. П. Владиміровъ. Научное изучение бѣлорусскаго нарѣчія 1886—1896 г. Кіевскія университетскія извѣстія 1896.; окр. відбитка стор. 16—18.; Обзоръ южнорусскихъ и западнорусскихъ памятниковъ письменности отъ XI—XVII. в. Кіевъ, 1890, стор. 25—29 і д.

⁵⁾ Порівн. С. Томашівський: Словацький висланник на Україні. [Науковий Збірник присвячений М. Грушевському. Львів 1906. стор. 301—345].

Під кінець XVIII. в. стояв чеський учений Вацлав Фортунат Дуріх у переписці з підкарпатським єпископом Андрієм Бачинським, що інформував його про староукраїнські пам'ятники мови й письменства, які зберігалися в його єпископській бібліотеці.¹⁾

В першій половині XIX. ст. ті взаємини значно скріпилися і проявилися нестертими слідами у відродженню Галицької України та в ідейному підкладі літератури Придніпрянської України.

Відкриває ці взаємини вже батько чеської фільольогії Йосиф Добровський. Він зацікавився не лише мараморошськими Українцями, але в своїй часописі „Slovanka“ звернув свою увагу й на літературу Придніпрянської України спеціально на перші видання Енеїди Котляревського,²⁾ немов прочуваючи її історичне значіння.

Система Добровського лягла в основу граматики Івана Могильницького, як про се висловився Шафарик, подаючи Коллярови вістку про смерть того ученого. Твори Добровського були фільольогічним дороговказом і для Маркіяна Шашкевича.

Чеські та словацькі передові письменники-будителі як Йосиф Шафарик, Ян Колляр, Карель Гавлічек-Боровський, Франтішек Л. Челяковський, Франтішек Паляцький і інші, мали не лиш великий вплив на літературне і національне відродження українського народу в Галичині, особливо на літературну діяльність М. Шашкевича, Як. Головацького та Ів. Вагилевича, але також на слов'янофільську ідеологію та стремління визначних письменників Придніпрянської України. Чимало документів до історії цих взаємин ще не опубліковано; цінні причинки до прояснення сеї теми вже оголошено особливо в матеріялах і розслідах дра. Ів. Брика (Матеріяли до історії українсько-чеських взаємин. Льв. 1921. Українсько-руський архив. Н. Тов. ім. Шевч. т. XV.) в розвідці Ф. Заплеталя, в двотомовому виданню К. Студинського п. н. Кореспонденція Як. Головацького, у М. Тершаківця і и.

Визначна роля припала тут особливо Павлови Йосифови Шафарикови. Він стояв у безпосередній стичности з цілим рядом українських письменників у Галичині, переписувався вже з початком 30-тих років із Іваном Могильницьким, Ів. Вагилевичем, Як. Головацьким, діставав від них цінні матеріяли і статі з обсягу української етнографії, фольклору, палеографії і т. п. якими користується в своїм Слов'янським Народописі та поміщує їх у Часописі Чеського Музея, який стає під той час головним органом чесько-українських взаємин.

Шафарикові твори знані були М. Лучкаєви, Йосифови Лозинському і іншим дослідникам української народности і служили їм за важне джерело знання слов'янського світа.

Неменшу вагу мали в історії відродження Галицької України

---

¹⁾ Порівн. Florian Zapletal, Rusini a naši buditele. Praha 1921. стор.

²⁾ Fl. Zapletal l. стор. 5.

твори Яна Колляра. Він звертав бачну увагу й на Закарпатську Україну.¹⁾

Ян Колляр знався особисто з деякими українськими письменниками напр. з Яковом Головацьким, який захоплювався його ідеями і ширив у Галичині Коллярові твори особливо поему „Slávy Dcera“. Ся поема мала великий вплив на Маркіяна Шашкевича особливо на сформування його словянської ідеології. Сей вплив проявився виразно в Шашкевичевій поезії „Згадка“, яка є відгомонам заспіву „Předspěv“ до сеї Коллярової поеми.²⁾

В своїй збірці зародних пісень з р. 1834—1835 помістив Колляр давню (є запись ще з XVIII в.) пісню із словацько-українського погранича н. н: Rusnaci bratrove Slováků.³⁾

На першій заголовній листку „Русалки Дністрової“ з року 1837, сеї ластівки відродження Галицької України, бачимо мотто із Колляра :

„Ne z mutného oka z ruky pilné
naděje kvitně.“

В тій збірці приміщує М. Шашкевич свої переклади із короледворської рукописи: Кितिця, Олѣнь, Лишена, Зазуля. Сю поему переклав він був на українську мову і післав її словянолюбцеві Срезневському.

Безпосередній вплив на Шашкевича мав Ян Православ Коубек, що проживав між роком 1830 а 1836 на Галицькій Україні, де познакомлював з одного боку Шашкевича і його товаришів із чеськими літературними творами, а з другого боку інформував чеську суспільність про український нарід, висловлючися про нього з великою любовю, підчеркуючи самостійність української мови та її близьке спорідненне з мовою чеською.

Таку саму ролю грав і Карель Л. Зап. Відгомін його щирої симпатії для українського народу бачимо в його книжці Cesty a procházka po hališské zemi, Praha 1844. Він переклав кілька оповідань Куліша на чеську мову і видав їх року 1845. Він був також першим інформатором Карла Гавлічка Боровського в часі його побуту у Львові 1842 року та посередником між ним а галицько-українським громадянством.

Поруч Запа причинилися до навязання приятних чесько-українських взаємин ще і чеські письменники Дундер та Рітерсбергер, що проживали якийсь час у Галичині.⁴⁾

---

¹⁾ В IV. пісні поеми „Slávy Dcera“ згадує він у словянському небі М Лучкая. (порівн. Fr. Tichy, M. Lučkař. Slov. Zborník věnovaný F. Pastrnkovi v Praze 1923. стр. 216).

²⁾ Порівн С. Studziński, Geneza poetycznych utworów M. Szaszkiewicza. Kraków 1896. стор. 41—45.

³⁾ Порівн. Др. Фр. Тихий: Наук. Зборн. Тов. „Просвѣта“ в Ужгородѣ. р. II. 1923. стор. 111.

⁴⁾ Порівн. J. Horák: Tři čeští spisovatelé v Haliči (Č. Národopisný Věstník X. 1915).

Особливо Карлови Гавлічкови-Боровському належить почесне місце в історії українсько-чеських взаємин. В своїй статі „Slovan a Čech“ з року 1846 проголосив він отсі пам'ятні слова: „Malorus-Ukrajina jest ustavičnā kletba, kterou sami nad sebou vyřkli Poláci i Rusové“ і даліне умотивовання сих слів кінчить ось як: „Tak se nad Polskem a nad Ruskem mstí potlačenā svoboda Ukrajiny“.¹⁾

Ціла ся знаменита стаття є перейнята горячою симпатією до українського народу і його свободолюбних стремлінь. Вірно відмічує він, що українська мова є від мови великоруської так віддалена, як мова чеська від мови польської.

• Таким самим духом перейнята є його стаття з року 1848 в „Národních Novinách“ де він порівнує положення українського народу з недавнім ще положенням народу чеського, вірить в кращу будучність нашого народу і радить Чехам в імя власних свободолюбних стремлінь подати помічну руку Українцям, які є народом самостійним. („Rusini jsou v každém ohledu i v jazyku i v obyčejích i v historii samostatný slovanský kmen“).

В часі свого побуту в Галичині та в Росії познайомився він особисто з кількома українськими письменниками, а передусім із Головацьким та Бодянським, — і в значній мірі під їх впливом, присвячує велику увагу народній творчості українського люду.²⁾

К. Гавлічек Боровський взяв з української історії тему й основу своєї знаменитої сатиричної поеми „Křest sv. Vladimíra“. Сю поему й цілий ряд інших творів Гавлічка переклав на українську мову Іван Франко та присвятив їх Масарикови, що найкраще вмів оцінити творчість та ідеї Гавлічка-Боровського.

Словом і ділом задокументували свою прихильність до українського народу великі провідники Чехів, Франтішек Палацький та Франт. Л. Рігер.

Франтішек Паляцький зазначив уже в року 1830 в „Часописі Чеського Музея“ самостійність українського народу і його мови на території від тодішнього угорського Підкарпаття аж до Кубані.

Цілою силою своєї вимови боронять Паляцький і Рігер українську справу на словянському зїзді р. 1848 в Празі та 1848/9 в Кромєрижі супроти підступів та атаків противників, підчеркуючи з натиском самостійність та окремішність нашого народу так зглядом Поляків як і Великорусів та віщуючи нашому народови кращу будуччину.

Оба сі зїзди, а особливо словянський зїзд у Празі, якого душею був П. Й. Шафарик, були великою маніфестацією українсько-чеського збратання, що знайшло горячий відголос у чеській пресі особливо в Гавлічковій часописі „Národní noviny“. Не забуто

¹⁾ Порівн. F. Zapletal, loc. cit., стор. 17.

²⁾ Порівн. J. Horák: Z národopisných studií K. Havlíčka. (Č. Národopisný Věstník XVII.).

тоді в Празі і про наших поневолених братів на Підкарпаттю, що пропадали в мадярським ярмі.¹⁾

Золота Прага і словянський зїзд у Празі полишив глибоке вражіння на делегатів з Галицької України та скріпив їх національну свідомість. Чеські способи організації і боротьби за свої народні права стали на довгі десятиліття перовзором для галицьких Українців.

Річ ясна, що сердечне прийняття українських делегатів у Празі та прихильне становище, яке заняли зглядом української справи чеські провідники особливо Паляцький і Рігер, знайшли горячий відгомін на Галицькій Україні особливо в часі зїзду галицько-українських учених, де з захопленням віддано честь Шафарикови, Паляцькому та Гавлічкови-Боровському.

Живий відголос знаходив літературний рух південних та західних Словян, особливо Чехів та Словаків у Харькові та в Києві, які на свій час стали осередками словянолюбних ідей.

Горячими пропагаторами сих словянських взаємин були передусім Амвросій Метлинський, І. Срезневський, М. Костомарів та Осип Бодяньський. З поміж чеських письменників звернули тут на себе особливу увагу твори Челяковського, Колляра та Шафарика.

Кілька поезій Фр. Л. Челяковського — який вже в своїй збірці словянських народних пісень з року 1822 і в пізнійших виданнях помістив також кілька пісень українських²⁾ — переклав на українську мову Амвросій Метлинський і видав їх у своїй харківській збірці під наголовком „Думки й пісні та ще дещо“ 1839 р. в уступі п. н. „Луна із Чехії“. На Челяковським взорував Метлинський деякі свої поезії, напр. „Велика Панахида“.³⁾

В тій збірці приміщує Метлинський свої переклади із т. зв. Короледворської Рукописі та одного сонету із Коллярової поеми „Slávy Dcera“ а у відділі „Луна“ із Словакії подає переклади 9-ох словацьких пісень із збірників, як він зазначає, „виданих на світ працею Колляра в Празі та Срезневського в Харькові“.

За те віддячився Метлинському Челяковський, переклав кілька його віршів на чеську мову і видав їх у Празі 1842 р. в „Часописі Чеського Музея“ під заголовком „Z anthologie maloruské „Hejtman odrodilec“, „Kozácká smrt“.⁴⁾

Челяковський рішучо й постійно признавав самостійність української мови в сімі словянських мов.

Важну ролю в історії словянофільства на Придніпрянській Україні відіграв Йосиф Шафарик.

¹⁾ Др. Ів. Брик: Славянський зїзд в Празі 1848 р. Записки Н. Т. ім. Шевч. т. СХХІХ. стор. 212—217.

²⁾ Про се докладнійше порівн.: Jiří Horák: Maloruské písně ve sbírce Čelakovského. (Č. Národopisný Věstník IX, стор. 101—128.)

³⁾ Порівн. К. Студинський: Думки і пісні А. Метлинського. Льв. 1897, ст 11

⁴⁾ Порівн. Ом. Огоновскій: „Исторія литературы рускои“, II. 2. Льв 1889, стор 434.

Його твори перекладає на великоруську мову Українець Осип Бодянський. Р. 1837 появляються в Празі Шафарикові „Slovanské starožitnosti“ а вже року 1837 і 1838 виходить переклад Бодянського із перднім словом, в якому він із запалом підносить вартість сеї книги для словянського світа. Р. 1842 видає Шафарик у Празі свій „Slovanskú národopis“ — а вже 1843 р. являється в Москві переклад сеї книги на великоруську мову знов із під пера Осипа Бодянського із його замітним переднім словом.

Бодянський стояв уже від року 1836 у переписці з Шафариком а р. 1837 зазнайомився з ним особисто в Празі. Відносини між ним та Шафариком стали від разу близькі й сердечні. Шафарик всюди промовував Бодянському дорогу в його наукових студіях. Бодянський умів цінити Шафарика і як ученого і особисто. З захопленням висловлюється він про Шафарика в своїй переписці — „він для мене — ціла академія“. Також для Шафарика було се знаомство корисне. Бодянському завдячує він чимало цінних інформацій з обсягу етнографії, фольклору та історії східного словянства.

Повернувши із подорожі по словянських землях, стояв ще Бодянський під безпосереднім впливом Праги. „Бодянський викладає сего року Шафарикові Старинности Народопис і чеську мову“ — писав 1843 р. Карло Гавлічек Боровський до Запа.

Бодянський міг звернути увагу Шевченка на Шафарика, на його твори та на чеську літературу й історію.¹⁾

В тому заінтересованню чеським народом, його культурою, історією та його визвольними стремліннями корениться і генеза Шевченкової поеми: Іван Гус.

Ся поема, се оден із найкращих поетичних творів у світовій літературі про великого чеського мученика, се найсвітліша проява українсько-чеських культурних взаємин, найсильніша еманация словянської ідеоології, яка оживлювала під той час членів кийвського „Кирило-Методіївського Братства“. Ся знаменита поема присвячена Шафарикови. Се показує, звідки плило головне джерело Шевченкового словянознавства.

Особливе значіння має окрема поетична присвята „Посланіє славному П. І. Шафарикови“.

На фотографічній репродукції автографу сеї Шевченкової поеми бачимо дописку Шевченкового друга Василя Білозерського: „Оповідать свідки, що Шафарик читаючи оце посланніє, Шевченкове, плакав вдячними сльозами“.

Особливо характеристичними на свій час були отсі уступи апострофи до Шафарика:

---

¹⁾ Порівн. Ів. Брик: „Шевченкова поема Ів. Гус“. Записки Н. Т. ім. Шевченка, т. СХІХ. стор. 108, 120 і др.

І Славян сімью велику
Во тьмі і неволі
Перелічив до одного, —
Перелічив трупи,
А не Славян, — і став єси
На великих купах
На розпутті всесвітньому —
Іезекїїлем.

І, о диво! Трупи встали
І очі розкрили,
І брат з братом обнялися
І проговорили
Слово тихої любови
На віки і віки!
І потекли в одно море
Славянської ріки.
Слава Тобі, любомудре,
Чеху-Славянине,
Що не дав ти потонути
В німецькій пучині
Нашій правді! . . . .

Славаж Тобі, Шафаріку
Во віки і віки,
Що звів єси в одно море
Славянської ріки.
Привітайже в своїй славі
І мою убогу
Лепту-думу не мудрую
Про Чеха святого,
Великого мученика,
Про славного Гуса!
Прийми отче! А я нишком
Богу помолюся,
Щоб усі Славяне стали
Добрими братами
І синами сонця правди
І Єретиками,
От такими як Константський
Єретик великий.
Мир мирові подарують
І славу во віки! 1)

---

1) Т. Шевченко: Кобзарь. Вид. В. Доманицького. С. Петербургъ 1907, стор. 192—193. Шевченкову поему Іван Гус із присвятою Шафарікови — переклав на чеську мову Фр. Тіхи: Т. Ševčenko Jan Hus (Kacíř) v Praze 1919. Передне слово до цього видання написав проф. Др. С. Смаль-Стоцький.

Сі Шевченкові слова — се немов ціла програма українського словянолюбства, що просвічувала дорогу сьому рухови і кидала своє проміння в будучину. Се одно із нерозривних культурних пасм, що звязали нарід український із чеським.

Чеський нарід віддячився Шевченкови. Тут, у Празі, в друкарні Грегра вийшло двотомове найповніше на той час видання Шевченкового Кобзаря, до якого ввійшли й політичні поеми. Се сталося того самого року 1876, коли в Росії видано царським указом присуд смерти для української літератури.

Чималий ряд перекладів Шевченкових творів на чеську мову і літературних нарисів про него свідчить про се, як високо цінить чеський нарід нашого великого співця. Особливо визначаються цінні статті про Шевченка проф. Яна Махаля.

Вже в 40 рокових роках ХІХ в. переложено на чеську мову твори деяких Шевченкових сучасників, напр. Куліша „Михайло Чарнишенко“ (переклад Крістіяна Стефана 1847 р.) та Гоголя „Старосвітські дворяне“.

Також в 50-их та 60-их роках знаходила українська історична бувальщина живий відгомін у чеському писменстві особливо в творах Йосифа Вацлава Фріча. Сей ентузіяст свободлюбних поривів здраматизував Гоголевого Тараса Бульбу (1857 р.), написав деякі стихотвори з життя України („Bludný racholík“, pověst z Ukrajiny, (1856), „Dněpr“ (1861) і и.¹)

Особливу увагу присвятив Фріч полтавській битві з р. 1709 (яку він порівнює з катастрофами на Косовому полі та на Білій горі), і героєви визвольної боротьби Іванови Мазепі. Фрічова драма: „Іван Мазепа“, видана в Празі 1865 а виставлювана на сцені р. 1874 знаходила зрозуміння і спочування серед чеського народу, якому просвічувала ідея національного визволення.

Знаменитий письменник Ян Неруда називає Фрічову драму: „Duma nad hrobem volné Ukrajiny“. Значіння Фрічової драми для чеського народу оцінив влучно визначний дослідник чесько-українських взаємин проф. Ю. Горак: „В Чехах, класичній землі боїв за самостійність та самоозначення проявилася із сцени згідність із ідеалами українських автономістів, протест проти царського деспотизму, спочування із трагічною жертвою великого наміру. У зусиллях основати словянську взаїмність на засадах свободи й демократії та поважанню до народніх ідеалів кожної галузи, на любови до обиджених і понижених, добачую цінність Фрічового твору та його будительське значіння“.²)

Наведені слова проф. Горака віддають добру прислугу як раз тій самій високій ідеї.

З чеських письменників, що перекладали твори українських

¹) Порівн. J. Vlček : „Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti“. V Praze 1912, стор. 129 і д.

²) Порівн. Jitř Horák : „Fričova dramata z dějin ukršjinských“. „Slavia“. II. 1923, стор. 92 і д. стор. 111—112.

авторів на чеську мову, найвизначніше місце займає Ружена Єсенська, що дала том прегарних перекладів із Шевченка, переклала чимало творів Івана Франка та и.

Окрім того переложили інші письменники на чеську мову чимало творів Шевченка, Куліша, Франка, Лесі Українки, Кобилянської і и.

З українських перекладів творів чеського письменства найбільше заслужився на тому полі Іван Франко, даючи переклади з К. Гавлічка Боровського, Неруди, Врхліцького, Махара і и. та виготовлюючи цілий ряд нарисів про чеських письменників.

Не буду тут вичислювати повного ряду тих приятних, живих літературних взаємин між Чехами а Українцями.

Згадаю лише ще кілька моментів. Життя українського люду особливож його народна творчість звертали пильну увагу чеських дослідників, як було сказано, почавши від Челяковського і Шафарика.

Йос. Ігн. Гануш та А. К. Ербен узгляднявали у своїх мітологічних дослідах у 40-их, 50-их та 60-их роках у значній мірі також українські фольклорні матеріяли, народні перекази, казки, вірування, приповідки, колядки і т. и., користуючися не раз і рукописними ще матеріялами Головацького, Вагилевича і и.¹⁾

Ф. Черни видає в Празі укр. народні пісні п. и.: „Osm maloruských národních písní“. v Pr. 1862.

Р. 1885 видає у Києві Чех А. Єдлічка велику збірку українських нар. нісень з мельодіями п. и. „Собрание малорусскихъ пѣсень“.

Знаний дослідник словянської народної музики Л. Куба видає р. 1889 свою збірку п. и. „Slovanstvo ve svých zpěvech“, в якій визначає важне місце й українській народній пісні.

Відомий чеський етнограф Франтішек Ржегорж присвятив велику частину свого життя науковим розслідам українського люду в Галичині та зібрав велику многоту етнографічних матеріалів, які передав Чеському Музеєви ураз із гарною бібліотечкою українських творів а рівночасно передав свою чималу бібліотеку чеських авторів товариству Просвіта у Львові, де із неї черпають Українці й до нинішнього дня відомости із обсягу чехознавства.

Чехи були учителями галицьких Українців особливо в напрямі господарства та сокільської організації.

Українські „Соколи“ і „Січи“ розвинулися під безпосереднім впливом такої могутньої організації, якою є чеський „Сокіл“.

Між представниками науки чеської а української бачимо тісні взаємини від часів Шафарика аж до нинішнього дня. Ті приятні взаємини затіснилися в послідному часі, коли з одного боку Чеська Академія Наук іменувала своїм членом-кореспондентом проф. Михайла Грушевського а Národopisná společnost českoslo-

---

¹⁾ Порівн. Jiří Horák: „Lidové podání ukrajinské v díle J. J. Hanuše a K. J. Erbena“, С. Národopisný Věstník XIV.

venská іменувала своїм членом Володимира Гнатюка¹⁾ — з другого боку, коли Наукове Товариство ім. Шевченка іменувало своїми дійсними членами проф. Др. Юрія Полівку і проф. Др. Карла Ходунського. Дійсним членом того товариства іменовано також проф. Карлового університету Югословянина Др. М. Мурка.²⁾

З професорів Карлового університету присвячують у своїх дослідях пильну увагу темам або безпосередно зв'язаним з українознавством або спорідненим областям Бідльо,³⁾ Махаль,⁴⁾ Нідерле,⁵⁾ Пастрнек, К. Кадлец,⁶⁾ Гуер, Горак і інші. Таким способом старославний Карлів університет нав'язав трівку зв'язь з українським культурним світом.

Цінні причинки до прояснення українсько-чеських літературних взаємин дають праці Фльоріяна Заплеталя,⁷⁾ Яроміра Нечаса,⁸⁾ Др. Тішого⁹⁾ і и.

Велику трівку заслугу мала на цьому полі часопись „Slovanský přehled“ і його редактор Адольф Черні, що потрапив удержатися на висоті об'єктивності й рівної прихильності для всіх словянських народів та їх культури, присвячуючи й українському народові пильну увагу.

Той самий ідейний напрям бачимо від р. 1922/23 в часописі „Slavia“, присвяченій слов. фільології, під ред. професорів Мурка і Гуера, які зеднали до наукової праці учених усіх словянських народів і дали їм можливість писати своєю рідною мовою.

З українського боку служить за посередника чесько-українського зближення Гіполіт Бочковський.¹⁰⁾

В послідному часі появилася ряд праць чесько-словацьких письменників присвячених українському південному Підкарпаттю. Є се або збірники праць ріжних авторів, або поодинокі монографічні праці.¹¹⁾

¹⁾ Тут згадаю його працю: „Словацький опришок Яношік в народній поезії. (Записки Наук Т. і. Шевч., т. XXX і XXXII).

²⁾ В р. 1923 іменовано дійсними членами Наук. Тов. ім. Шевч. професорів Карлового університету Бідля, Махалю, Нідерля, Неедлі, та Зібрта.

³⁾ Historický vývoj Slovanstva (Slovanstvo, obraz jeho minulosti a přítomnosti v Praze 1412. 3—131). Náboženské a církevní poměry. Ukrajinci (ibid. стр. 366—368).

⁴⁾ „Nákres slovanského bájesloví“ v Praze 1891. „Slovanské literatury“, I, V Praze 1922.

⁵⁾ „Slovanské starožitnosti“.

⁶⁾ Státní zřízení a státoprávní postavení národů slovanských. Ukrajinci (Slovanstvo loc. cit. стр. 178—187).

⁷⁾ Op. cit.

⁸⁾ з давніших його праць: „Ukrajinská otázka“, Brno 1918.

⁹⁾ Op. cit.

¹⁰⁾ Ukrajina a ukrajinská otázka, v Praze 1915.

¹¹⁾ Згадаю деякі важніші: Jos. Chmelař, St. Klíma, Jarom. Nečas: „Podkarpatská Rus.“ V Praze 1923.

Amalie Kožminová: „Podkarpatská Rus. Práce a život lidu.“ Plzeň, 1922
Dr. Jiří Král: „Podkarpatská Rus“. V Praze 1924; idem: „Osídlení Karpatské Rusi“. „Historický přehled (Sborník č. sl. společn. zeměpisné“. т. XXIX. 1923.).

Обмежений час не дозволяє мені зазначити тут усі прояви сих взаємин. Спинюся ще лиш на однім визначнім моменті, що немов рефлектор кидає ясне світло на українсько-чеські відносини:

Коли року 1902 українська молодь діткнена в своїх національних почуваннях вчинила була сецесію із львівського університету, знайшла вона гостинне пристановище серед чеського народу. Коло 500 українських студентів гостила тоді Прага протягом кількох семестрів і ся гостина на Карловому університеті записалася в психіці української молодіжи ясними почерками.

А тепер — сучасність.

Серед найтяжших умов нашого народного життя знаходять сини нашого народу щиру, сердечну гостинність на чеській землі а Золота Прага витає знов в своїх давніх мурах сотки української молоді.

Старинний Карловий Університет отвирає гостинні брами для Українського Вільного Університету й української молоді, для якої замкнено джерела науки на рідній землі.

Із вдячністю приймаємо братню руку, що помагає нам ратувати наше zagrożене національно-культурне життя, зберегти його духові цінности, піддержати національне виховання нашої молоді, якого вагу особливо добре розуміє чеський нарід що так завзято й успішно боровся за свою рідну культуру.

Заснування Українського Вільного Університету в Празі се факт, що має історичне значіння, якого золоте проміння сягатиме в далеку будущину.

Український університет в Празі се оден із граничних стовпів на гуманно-культурному шляху, яким ішов чесько-словацький нарід від Гуса та Коменського до Масарика.

Jan Machal: „Podkarpatští Rusové a slovenské obrození.“ (Slovanský sborník věnovaný Prof. Dr. Fr. Pastrnkovi. V Praze 1923.).

Фр. Тихій: „Замѣтки до Мукачевскоѣ лѣтописи XV. в.“ (Наук зборник тов. Просвѣта в Ужгородѣ за р. 1922. стор, 109—111.).

Florian Zapletal: „Horjanská Rotunda.“ V Olomouci 1923.

Rudolf Hulka: „Dřevěné kostelíky.“ (Podkarpatská Rus. Ser. I. 1922).

A. J. Stránský: „Dřevěné cerkve na Podkarpatské Rusi.“ Praha 1923.

A. Svoboda: „Dřevěné lidové stavby v Podkarpatské Rusi.“ P. 1923.

J. Vašica; „Slavica Kovačovy diecesní knihovny v Prešově (Про учительне Евангеліє Н. Капишовського). Slov. Sborník věnovaný Prof. Dr. F. Pastrnkovi Pr. 1923.

